

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยหัวข้อที่สำคัญต่อไปนี้

1. ความหมายของหลักสูตร
2. การพัฒนาหลักสูตร
3. ความหมายของการใช้หลักสูตร
4. ความสำคัญของการใช้หลักสูตร
5. งานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร
6. รูปแบบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการใช้หลักสูตร
7. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521
8. การดำเนินงานในการใช้หลักสูตรแบบกึ่งระบบโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสาร

ความหมายของหลักสูตร

ภิญโญ สาร (2526 : 326) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า "หลักสูตร หมายถึง บรรดาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนตามระดับชั้น ตามความต้องการของนักเรียน ตามวัยของนักเรียน ตามความสนใจของนักเรียนและความต้องการของสังคม ทั้งนี้รวมทั้งประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกเวลาเรียนตามปกติในโรงเรียน"

สมิทร คุณานุกร (2523 : 4 - 5) ได้กล่าวว่าหลักสูตร หมายถึง

1. เอกสารที่กำหนดโครงการศึกษาของผู้เรียน โดยบรรจุความมุ่งหมายของการให้การศึกษา ตลอดจนเนื้อหาสาระของความรู้ ประสบการณ์ และกิจกรรมให้กับผู้เรียน เช่น หนังสือ หลักสูตรระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

2. โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ให้ผู้เรียน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน เช่น หลักสูตรคัดเลือก หลักสูตรการอบรม และหลักสูตรอื่น ๆ

ธำรง บัวศรี (2504 : 64) ได้กล่าวว่า "หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทางการศึกษาที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้รับการฝึกฝนอบรมในด้านต่าง ๆ อย่างดีที่สุด จนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของตนอย่างมีความสุข สามารถประกอบอาชีพได้ตามความปรารถนา"

สวัสดิ์ จงกล (2521 : 20) ได้กล่าวว่า "หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดที่วางด้วยจุดมุ่งหมายของการศึกษา แนวทางดำเนินงาน เนื้อหาสาระ ซึ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะคติและพฤติกรรมสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา"

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2529 : 4 - 5) ได้กล่าวว่า "หลักสูตรมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากคำอื่น เพราะเป็นคำที่เข้าใจความหมายได้ยาก และอาจจะรู้กันเฉพาะกลุ่มคน เมื่อพูดถึงหลักสูตรมีคนที่กล่าวว่าเปรียบได้กับตาบอดคลำช้าง เพราะแต่ละคนมองหลักสูตรไม่เหมือนกัน ใครมองส่วนไหนก็จะเห็นออกมาจากส่วนนั้น"

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 4) ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้ หลักสูตร คือข้อกำหนดแผนการเรียนการสอน อันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

ครูกและคณะ (Edward A. Krug and others 1956 : 3) ได้กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึงรูปแบบหรือรายการของเนื้อหาวิชาแต่ละภาคเรียน และเป็นส่วนสำคัญของหลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียน

แอนเดอร์สัน (Vernon E. Anderson 1965 : 7-12) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า

หลักสูตร คือ รายวิชาที่จะต้องศึกษา

หลักสูตร คือ รายวิชาที่ได้เสนอหรือแจ้งให้บุคคลได้ทราบ

หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชา

หลักสูตร คือ การวางแผนในการจัดประสบการณ์

เซเลอร์และคณะ (J. Galen Saylor and others 1981 : 3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือความพยายามทั้งหมดที่โรงเรียนจัดทำเพื่อก่อให้เกิดผลที่โรงเรียนปรารถนาในตัวเด็ก ทั้งในสถานการณ์ภายในและภายนอกโรงเรียน

สมิทและคณะ (B.O. Smith and others 1957 : 3) กล่าวว่า หลักสูตรคือ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับโรงเรียนจัดให้แก่เด็ก เยาวชน หรือผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีวิธีการคิดและทำอย่างเดียวกันกับสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่

ทาบ (Hilda Taba 1962 : 10) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรคือวิธีการเตรียมเยาวชนให้มีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสมาชิกที่สามารถสร้างผลผลิตจำนวนมหาศาลให้แก่วัฒนธรรมของเรา

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

การพัฒนาหลักสูตร

ในการพัฒนาหลักสูตรมีกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ที่แตกต่างกันตามแนวความคิดของนักการศึกษา ดังนี้

สมิทร คุณานุกร (2523 : 3) กล่าวว่า ขบวนการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย กิจกรรมหลัก 5 ประการ คือ

1. กำหนดความมุ่งหมายของหลักสูตร
2. การเลือก การจัดเนื้อหาวิชาและประสบการณ์

3. การนำเอาหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผลหลักสูตร
5. การปรับปรุงหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรนอกจากขบวนการดังกล่าวแล้ว ที่สำคัญคือบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานที่ทำให้การพัฒนาหลักสูตรสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย

จิตรา ทองเกิด (2531 : 7 - 19) ได้กล่าวถึงบทบาทของบุคลากรในการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า ในการพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องรวมกำลังจากบุคคลหลายฝ่ายในการวางแผนและการปฏิบัติงาน

1. ฝ่ายกำหนดนโยบาย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย โครงสร้าง และวิธีดำเนินงานด้านการศึกษาทุกระดับ ภายใต้โครงการปฏิรูปการศึกษา และผลสัมฤทธิ์จะเกิดขึ้นได้เพราะการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย และทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ

2. ฝ่ายปฏิบัติงาน ประกอบด้วย

- 2.1 นักวิชาการ บทบาทของนักวิชาการคือ คิดหาวิธีทางการศึกษา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามนโยบายที่กำหนด ได้แก่ นักพัฒนาหลักสูตร นักจิตวิทยาการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา นักแนะแนว นักวิจัย และนักวัดผล นักเทคโนโลยีทางการศึกษาและศึกษานิเทศก์

- 2.2 ผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้ดำเนินการให้กิจกรรมของโรงเรียนเป็นไปตามนโยบายการศึกษาของชาติ และอุดมคติทางวิชาการ ผู้บริหารจึงควรมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตรด้วย เพราะผู้บริหารเป็นผู้นำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียน

- 2.3 ครูผู้สอน เป็นบุคคลสำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ปฏิบัติงานโดยตรง ครูจึงควรมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร เป็นอย่างยิ่ง

- 2.4 ผู้ปกครองหรือประชาชนผู้สนใจการศึกษา สมควรอย่างยิ่งที่จะได้มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรด้วย เพราะผู้ปกครองก็คือผู้รับบริการการศึกษา

ไทเลอร์ (Ralph W. Tyler 1949 : 1) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า ในการพัฒนาหลักสูตร ควรตอบคำถามพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. จุดมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่ทางโรงเรียนจะต้องปลูกฝังให้เกิดในตัวผู้เรียน
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจัดขึ้น เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไรจึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ
4. จะประเมินผลการเรียนอย่างไรจึงจะบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ทาบ (Hilda Taba 1962 : 12) ได้กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรตามขั้นตอนอย่างน้อย 7 ขั้นตอน คือ

1. วิเคราะห์ วิจัย หาความต้องการจำเป็นต่าง ๆ
2. กำหนดวัตถุประสงค์ต่าง ๆ
3. สรรหาเนื้อหาสาระที่ต้องการให้ผู้เรียน
4. จัดระเบียบและลำดับเนื้อหาสาระ
5. สรรหาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการให้เรียนรู้
6. จัดระเบียบและลำดับประสบการณ์ที่ต้องการให้เรียนรู้
7. กำหนดให้แน่นอนลงไปว่าจะประเมินผลอะไร ประเมินด้วยวิธีใด มีอุปกรณ์หรือเครื่องมืออะไรที่จะใช้ประเมิน

ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรตามที่กล่าวมาแล้ว มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด ตามทัศนะของผู้ศึกษามีความเห็นด้วยในแนวคิดและขบวนการสรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย
3. การคัดเลือกเนื้อหาและจัดลำดับเนื้อหาสาระ
4. กำหนดวิธีการวัดและประเมินผล
5. การนำหลักสูตรไปใช้

6. การประเมินผลการใช้หลักสูตร
7. การปรับปรุงแก้ไข

ฉะนั้น การนำหลักสูตรไปใช้จึงเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่จัดทำขึ้น ถ้าไม่มีการนำหลักสูตรไปใช้ก็ไม่สามารถบอกได้ว่าหลักสูตรนั้นดีหรือไม่ ผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้หลักสูตร คือ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนเป็นตัวจักรสำคัญทำให้หลักสูตรสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ความหมายของการใช้หลักสูตร

กาญจนา คุณานุรักษ์ (2527 : 111) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ตามโครงการหรือแผนงาน โดยอาศัยหลักสูตรเป็นสื่อ ซึ่งหลักสูตรและการสอนนั้นต้องควบคู่กันเสมอ

ธำรง บัวศรี (2504 : 165) กล่าวว่า การใช้หลักสูตร หมายถึง การดำเนินการจัดประสบการณ์ตามแผนที่วางไว้ ถ้าแผนประสบการณ์นั้นเป็นแผนการสอน การใช้หลักสูตรก็จะหมายถึง การสอนในสถานการณ์จริง ๆ

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 6 - 7) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูนำเอาโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มไปปฏิบัติให้เกิดผล ขั้นตอนนี้รวมไปถึง การบริหารงานวิชาการเพื่ออำนวยความสะดวก และนักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 119) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของหลักสูตร คือ เป็นการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ ประกอบด้วย กระบวนการที่สำคัญ คือ การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้ครูได้มีการพัฒนาการเรียนการสอน

จากความหมายของการใช้หลักสูตร สรุปได้ว่า เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งกิจกรรม และการบริหารหลักสูตรในโรงเรียน เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ความสำคัญของการใช้หลักสูตร

การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นกระบวนการที่ทำให้หลักสูตรกลายเป็นการปฏิบัติขึ้นมา รวมทั้งกิจกรรมหลายอย่างที่ส่งเสริมการเรียนการสอน หลักสูตรจะสัมฤทธิ์ผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การสอนของครูเป็นส่วนใหญ่ หลักสูตรและการสอนจึงเป็นสิ่งที่คู่กัน ดังเช่นการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม จึงเป็นสิ่งสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ตามแนวคิดของนักการศึกษา ดังต่อไปนี้

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 9) กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือ

1. ความมุ่งหมาย (objectives)
2. เนื้อหา (content)
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (curriculum Implementation)
4. การประเมินผล (evaluation)

การนำหลักสูตรไปใช้จึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของหลักสูตร ฉะนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจะดีเพียงใดก็ตาม ถ้าไม่มีการนำหลักสูตรนั้นไปใช้ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

เชเลอร์และคณะ (J. Galen Saylor and others 1981 : 100) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ความสำเร็จของหลักสูตรขึ้นอยู่กับขั้นตอนของการใช้หลักสูตร หลักสูตรที่ออกแบบไว้ดีเยี่ยมก็ที่จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของแผนหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 8) ได้ระบุถึงความสำคัญของการใช้หลักสูตรว่า ความสำเร็จของการใช้หลักสูตรขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนการสอนของครู การให้เด็กรู้จักคิด ค้นคว้า แก้ปัญหา จะต้องมีการปฏิบัติ มีสื่อการเรียน ให้นักเรียนได้ค้นคว้า ศึกษา อภิปราย แยกแยะปัญหา และสรุปผล โดยใช้วิธีการคิดหรือวิธีการแบ่งปัญญามาเป็นวิธีการสอนโดยตรง ซึ่งจะช่วยให้นักเรียน คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ฉะนั้น การนำหลักสูตรไปใช้จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้หลักสูตรจึงต้องวางแผนอย่างรอบคอบ และประสานสัมพันธ์กับบุคลากรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน และผู้เรียนได้มีคุณลักษณะตามที่หลักสูตรได้ระบุไว้

งานเกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

การนำหลักสูตรไปใช้มีงานหรือกิจกรรมที่ต้องปฏิบัติ ซึ่งมีนักการศึกษาที่สำคัญได้กำหนดแนวปฏิบัติไว้ดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 130 - 132) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการนำหลักสูตรไปใช้ 3 ประเภท คือ

1. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน
2. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน
3. การสอนของครู

อนงศ์ศิริ วิชาลัย (2530 : 16 - 19) ได้กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ควรพิจารณากิจกรรม 3 ประเภท คือ

1. การปรับเพื่อนำไปสู่การสอน คือ การศึกษา วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรแม่บทกับแผนการสอนในด้านจุดหมาย จุดมุ่งหมายเฉพาะ เนื้อหา กิจกรรม และการประเมินผล

2. การจัดเตรียมดำเนินการ คือ จัดประชุมครูเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องหลักสูตรและวางแผนการสอนร่วมกัน เช่น การจัดครูเข้าสอน การจัดทำตารางสอน โครงการสอน บันทึกการสอน ประเมินคุณภาพของนักเรียน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนจะต้องปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมการสอนให้ดีขึ้นเพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำโครงการร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร มีโรงเรียนทดลองทั่วประเทศระดับประถมศึกษา จำนวน 377 โรงเรียน และระดับมัธยมศึกษา

จำนวน 173 โรงเรียน โดยเริ่มโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2531 โครงการนี้มีกิจกรรมหลักที่สำคัญ 4 กิจกรรมคือ การส่งเสริมการอ่าน การแนะแนว การวิจัยในชั้นเรียน และการประเมินผลด้านจิตพิสัย แนวทางการปฏิบัติ โรงเรียนสามารถเลือกดำเนินการเพียงกิจกรรมเดียวที่เห็นสมควร จะเน้นเป็นพิเศษกว่ากิจกรรมอื่น ๆ เมื่อเห็นว่ากิจกรรมที่ทำอยู่ประสบผลสำเร็จเป็นน่าพอใจ จึงเลือกดำเนินการกิจกรรมอื่นต่อไปจนครบ 4 กิจกรรม (อัปสร มีสิงห์ 2531 : 51)

ในการใช้หลักสูตรจำเป็นจะต้องมีการวางแผนแต่ละขั้นตอนเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523 : 184 - 191) กล่าวว่า การใช้หลักสูตรต้องมีการวางแผนเพื่อจัดทำดังนี้ คือ

1. การเตรียมวางแผนเพื่อการใช้หลักสูตร
2. การเตรียม การจัดอบรมครูเพื่อการใช้หลักสูตร
3. การจัดตารางสอน
4. การจัดครูเข้าสอน
5. การบริการวัสดุ อุปกรณ์ ประกอบหลักสูตรและสื่อการสอน
6. การจัดสภาพแวดล้อมอาคารสถานที่ และการเลือกสรรโครงการ กิจกรรม

เสริมหลักสูตร

7. จัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตร และปรับปรุงหลักสูตร
8. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร

เชเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (J. Galen Saylor and William M. Alexander 1974 : 246 - 247) ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นในการวางแผนการสอนไว้ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายของโรงเรียน
2. การปรับปรุงสื่อ
3. จัดทำคู่มือหรือแนวทางการใช้หลักสูตร
4. จัดทำวัสดุหลักสูตร
5. การวางแผนในการปฏิบัติงาน

6. จัดทำแบบเรียนสำเร็จรูป
7. จัดทำสื่อการเรียนการสอน
8. นำหลักสูตรมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

ริชชี (Richey 1973 : 43 - 48) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการวางแผน การสอน ดังนี้

1. การวางแผนการสอนเป็นกระบวนการการเรียนรู้โดยต่อเนื่อง ช่วยให้เกิด การบูรณาการของเนื้อหา
2. การวางแผนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสอนที่ดี เพราะการวางแผน การสอนเป็นการ เลือกตัดสินใจ เพื่อหาทางออกที่ดี
3. การวางแผนการสอนทำให้ครูเข้าใจถึงจุดประสงค์ในการ เรียนการสอนอย่าง ชัดเจน และสามารถจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนได้เป็นอย่างดี
4. การวางแผนการสอนทำให้ครูทราบ เจตคติและความรู้พื้นฐานของนักเรียน ทำให้ สามารถเลือกวิธีสอนและการประเมินผลได้ถูกต้อง ตรงกับความสนใจของนักเรียน
5. การวางแผนการสอนจะทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ เรียบร้อย

เดวิส (Davies 1981 : 81 - 83) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการวางแผนการสอน มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1

1. เลือกเนื้อหาของบทเรียน
2. รวบรวมอุปกรณ์และตัวอย่าง
3. เลือกอุปกรณ์ประกอบบทเรียน
4. ปลุกฝังความรู้และความศรัทธาแก่นักเรียน

ขั้นที่ 2

1. กำหนดวิธีสอนให้สัมพันธ์กับ เนื้อหา
2. เตรียมอุปกรณ์และจัดลำดับความสำคัญ

3. เลือกกิจกรรมการเรียนรู้และประสบการณ์

4. ตัดสินใจเลือกวิธีการประเมินผล

ขั้นที่ 3

1. ทำแผนการสอน

2. เตรียมเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์

3. ทำความเข้าใจรายละเอียดของแผนการสอน

4. เตรียมห้องเรียนและจัดรูปแบบการสอน

บำรุง กลัดเจริญ และ ฉวีวรรณ กิยาวงศ์ (2527 : 77 - 83) ได้เสนอแนวทางในการวางแผนการสอน ดังนี้

1. การเตรียมครูผู้สอน

1.1 การเตรียมตัวในระยะยาว คือการศึกษาหลักสูตร เอกสารหลักสูตร เช่น แผนการสอน คู่มือครู หนังสือเรียน ฯลฯ และศึกษาวิธีการวัดและประเมินผลการเรียน

1.2 การเตรียมตัวในระยะสั้น จะต้องดูกำหนดการสอนและตารางสอนว่าจะสอนเรื่องอะไร ใช้เวลากี่คาบ แล้วจึงดูแผนการสอน คู่มือครู เพื่อศึกษารายละเอียด เนื้อหา และกิจกรรมที่จะต้องใช้ในการสอน

2. การทำบันทึกการสอน

สุภาพ วาดเขียน (2523 : 194 - 195) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนการสอน โดยแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ

1. ภาคสำรวจ คือ การสำรวจรายการที่จะต้องสอนให้ละเอียดในการสอนแต่ละครั้ง เช่น เรื่องที่จะสอน เวลา ผู้เรียน อุปกรณ์การสอน และหนังสืออ่านประกอบ

2. ภาคเนื้อหา ต้องแยกให้ชัดเจนว่าเป็นภาคบรรยาย ภาคทักษะหรือภาคคำนวณ ควรจะให้ทำแบบฝึกหัด ให้อภิปราย ให้ทดลอง ให้เก็บรวบรวมข้อมูลกี่ครั้ง นานเท่าใดจึงจะเพียงพอ

3. ภาคกิจกรรม จะต้องกำหนดให้แน่นอนว่าแต่ละภาคเนื้อหาจะให้ให้นักเรียนทำกิจกรรมอะไรอย่างไร เช่น ภาคบรรยายอาจจะเชิญวิทยากร หรือไปศึกษาในห้องสมุด ห้องทดลอง ห้องเฉพาะวิชา หรือศึกษานอกสถานที่

ในการวางแผนการสอน ตามที่นักการศึกษาต่าง ๆ ได้ให้แนวคิดที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และที่สำคัญมาจากแนวความคิดพื้นฐานอันเดียวกัน คือการเตรียมครูผู้สอน เตรียมผู้เรียน เตรียมกิจกรรม และเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอน ทั้งหมดตามที่กล่าวมาก็คือการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนนั่นเอง ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของการนำหลักสูตรไปใช้

การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน

การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน หมายถึง การกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรก่อนดำเนินการสอน จะปรากฏออกมาในรูปเอกสารประกอบหลักสูตร คือโครงการสอนหรือแผนการสอน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผลการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน และสภาพแวดล้อมของแต่ละโรงเรียน ฉะนั้น ในการจัดทำแผนการสอนจึงควรเป็นครูผู้สอน ซึ่งรู้ปัญหาและสภาพของนักเรียนและโรงเรียนเป็นอย่างดี

บุญมี เณรยอค (2527 : 1) ได้กล่าวถึงแผนการสอนระยะยาวหรือโครงการสอน มี 3 แบบ คือ

1. แผนการสอนระยะ 1 ภาคเรียน
2. แผนการสอนระยะ 1 ปี
3. แผนการสอนระยะ 2 - 3 ปี

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 188 - 189) ได้กล่าวว่า แผนการสอนประจำวัน หรือบันทึกการสอนประจำวัน ควรประกอบไปด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. จุดมุ่งหมายในการสอน
2. เนื้อหาวิชาที่สอน
3. กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้
4. วัสดุ อุปกรณ์ในการเรียนการสอน
5. การประเมินผล

กนก จันทร์ขจร (ม.ป.ป. : 55) กล่าวว่า แผนการสอนรายวิชา คือพิมพ์เขียวของครู การเรียนการสอนที่กำหนดรายละเอียดอย่างชัดเจนและมีการเตรียมการสอนอย่างดี

เหมือนแบบพิมพ์เขียวการก่อสร้าง ซึ่งกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. เนื้อหาวิชาในแต่ละคานานั้นมีอะไรจะจัดขั้นตอนของการสอนอย่างไร
 2. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ จุดประสงค์ปลายทางของการสอนในแต่ละคานานั้นคืออะไร
 3. ในแต่ละคานาจะต้องกำหนดรูปแบบกิจกรรมการสอน และงานที่จะให้ร่วมกิจกรรมการสอน และงานที่จะให้ร่วมกิจกรรมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
 4. การวัดผลและการประเมินผลต้องกำหนดไว้ในแผนการสอนให้ชัดเจน
- ในขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้กิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งเสริมให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย คือ การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ เพื่อการใช้หลักสูตร

การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ เพื่อการใช้หลักสูตร

การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ เพื่อการใช้หลักสูตร หมายถึง การจัดสิ่งต่าง ๆ ให้มีสภาพเหมาะสมและส่งเสริมให้การดำเนินการในการใช้หลักสูตรเกิดสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตร เช่น การจัดบุคลากร การจัดงบประมาณ การจัดอาคารสถานที่ การจัดหา การสร้างสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน และการบริหารหลักสูตร เป็นต้น

1. การจัดบุคลากร

การจัดบุคลากร ในที่นี้หมายถึง ครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียนมีหน้าที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรง จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารบุคลากรเกี่ยวกับการสรรหา และกลวิธีใช้บุคลากรอย่างเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และประสบการณ์ รวมทั้งการพัฒนาบุคลากร เพื่อให้มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่และรับผิดชอบทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปความพร้อมของบุคลากรในโรงเรียนต่าง ๆ มีน้อยมาก เนื่องจากจำนวนครูแต่ละโรงเรียนมีจำนวนจำกัด แต่สภาพปัญหาอาจแตกต่างกันไป ผู้บริหารจึงต้องหากลวิธีแก้ปัญหา เพื่อให้การเรียนการสอนและการดำเนินงานของโรงเรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์

กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 8 - 17) ได้เสนอแนวทางในการจัดบุคลากร

ไว้ดังนี้

1. การสำรวจความพร้อมของโรงเรียนก่อนเปิดภาคเรียน เช่น บุคลากร อาคาร สถานที่ สื่อการเรียนการสอน เครื่องมือ อุปกรณ์ งบประมาณ สภาพท้องถิ่น เป็นต้น
 2. การกำหนดคุณสมบัติสำหรับผู้สอนตามรายวิชาในแผนการเรียน
 3. ตัวอย่างการพิจารณาจัดครูเข้าสอน ตามรายวิชาแต่ละแผนการเรียน
 - 3.1 จัดตามวิชาเอกที่เรียนมา
 - 3.2 จัดตามวิชาโทที่เรียนมา
 - 3.3 จัดครูเข้าสอนตามรายวิชาที่สนใจ
 - 3.4 จัดครูเข้าสอนตามรายวิชาที่มีประสบการณ์
 4. การแก้ปัญหาการขาดแคลนครู
 - 4.1 จัดครูคนเดียวให้สามารถสอนได้หลายวิชา
 - 4.2 จัดครูฝ่ายสนับสนุนการสอนช่วยฝ่ายปฏิบัติการ
 - 4.3 จัดคาบการเรียนให้ตรงกัน เพื่อรวมชั้นหรือรวมกลุ่มตามรายวิชา
 - 4.4 การใช้เทคนิคการสอนแก้ปัญหาครูขาดแคลน เช่น การใช้ห้องสมุด ห้องโสตทัศนศึกษา และการใช้นักเรียนสอนกันเอง
 - 4.5 การจัดบุคลากรภายนอกมาช่วยในการสอน
 - 4.6 การจัดครูสอนแทนเมื่อครูไม่มาทำการสอน เช่น จัดครูสำรองไว้สอนแทน จัดครูตามรายวิชาในหมวดเข้าสอนแทน และจัดครูที่ว่างสอนแทน
 - 4.7 ใช้เงินบำรุงการศึกษาจ้างครูสอนเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนครู

2. การจัดแผนการเรียน

การจัดแผนการเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 18) ได้เสนอแนวทางในการจัดแผนการเรียนดังนี้ แผนการเรียน หมายถึง การกำหนดรายวิชาให้เรียน มีวิชาบังคับ วิชาเลือกอย่าง มีเป้าหมาย ซึ่งโรงเรียนได้พิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนแล้วว่าความรู้ ความสนใจ ความสามารถ และความต้องการในอนาคตของนักเรียนและชุมชนมุ่งไปทางใด ฉะนั้น โรงเรียนควรจัดแผนการเรียนให้นักเรียนได้เลือกอย่างหลากหลาย เพราะบางคนอาจจะเลือกแผนการเรียนที่เน้นวิชาสามัญ แต่บางคนอาจจะเลือกแผนการเรียนที่เน้นวิชาอาชีพ แต่ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนควรคำนึงถึงความพร้อมของโรงเรียนด้านต่าง ๆ ด้วย

3. การจัดงบประมาณ

การจัดงบประมาณเพื่อการเรียนการสอน กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 38 - 39) ได้เสนอแนวทางในการจัดงบประมาณไว้ดังนี้ การจัดงบประมาณเพื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญมากสำหรับสถานศึกษาทุกระดับ ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะต่อการจัดสรรงบประมาณให้มีประสิทธิภาพสูงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

งบประมาณที่โรงเรียนได้รับมี 2 ประเภทคือ

1. งบประมาณที่ได้จากเงินของแผ่นดิน เช่น หมวดเงินเดือน หมวดค่าใช้สอย หมวดค่าวัสดุ หมวดค่าสาธารณูปโภค เป็นต้น
2. งบประมาณที่ได้จากเงินบำรุงการศึกษา จากนักเรียน และจากรายรับอื่น ๆ

หลักการในการจัดงบประมาณ

1. ลักษณะของค่าใช้จ่าย แบ่งได้ดังนี้
 - 1.1 ค่าใช้จ่ายตามลักษณะของหน่วยงานทางวิชาการ เช่น ฝ่ายปฏิบัติการสอน ฝ่ายสนับสนุน ฝ่ายบริการ ฝ่ายกิจกรรม เป็นต้น
 - 1.2 ค่าใช้จ่ายตามลักษณะหน้าที่ เช่น ภาควิชาต่าง ๆ
 - 1.3 ค่าใช้จ่ายตามลักษณะของรายการ เช่น โครงการต่าง ๆ
2. รูปแบบของวิธีการจัดสรรงบประมาณ
 - 2.1 คำนึงถึงฐานจากปีที่ผ่านมา
 - 2.2 ไม่คำนึงถึงฐานจากปีก่อน ลักษณะเช่นนี้ มักใช้กับโครงการใหม่
3. ขั้นตอนในการจัดสรรงบประมาณ
 - 3.1 ขึ้นเสนอแผนหรือโครงการการใช้งบประมาณต่อคณะกรรมการ
 - 3.2 ขึ้นรับรองและอนุมัติงบประมาณ
 - 3.3 ขึ้นปฏิบัติตามแผนหรือโครงการ
 - 3.4 ขึ้นประเมินผลโครงการ

4. การจัดอาคารสถานที่

การจัดอาคารสถานที่ กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 40) ใ้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้ อาคารและสถานที่ของโรงเรียนเป็นส่วนประกอบของการเรียนการสอน โรงเรียนจะต้องจัดอาคารสถานที่ให้สนองหลักสูตร โดยการจัดประเภทการถ่ายในโรงเรียนไว้ให้นักเรียนได้ศึกษานอกห้องเรียน และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจด้วย โรงเรียนแต่ละแห่งมีขนาด พื้นที่ จำนวนนักเรียน และอาคารเรียนไม่เหมือนกัน และไม่เท่ากัน จึงจำเป็นต้องวางโครงการ การใช้อาคารสถานที่ให้เหมาะสม ให้เกิดประโยชน์และประหยัดมากที่สุด การใช้ประโยชน์จากอาคารเรียนให้คุ้มค่า นั้น จำเป็นจะต้องศึกษารายละเอียดของสถานที่ อาคาร โดยจัดแบ่งออกเป็น ส่วน ๆ เช่น ส่วนอาคาร ถนน สนามหญ้า สนามกีฬา สวนป่า แปลงเกษตร เป็นต้น แล้ววางโครงการจัดส่วนต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ทางการเรียนการสอนให้มากที่สุด

5. สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับการเรียนการสอนในแนวใหม่ ซึ่งเน้นให้นักเรียนได้ใช้สติปัญญาและความสามารถ จึงจำเป็นต้องมีสื่อการเรียนการสอนใช้ประกอบในการสอน เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาด้านสติปัญญาและความสามารถสูงสุดในแต่ละวัย

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521 : 90) ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ดังนี้

1. สิ่งสิ้นเปลืองต่าง ๆ ที่เรียกว่า "วัสดุ" ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ซอล์คแบบเรียน फिल्मภาพยนตร์ เป็นต้น
2. เครื่องมือที่มีความคงทนถาวร ซึ่งเรียกว่า "อุปกรณ์" ได้แก่ กระดานดำ โต๊ะเก้าอี้ เครื่องฉาย เครื่องเสียงต่าง ๆ
3. กระบวนการและวิธีการ ซึ่งรวมทั้งวิธีการใช้วัสดุอุปกรณ์และกระบวนการที่เป็นอิสระ คือไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างใดเลย เช่น การสาธิต การทดลอง การฟัง ทัศนศึกษาออกสถานที่

วิรุฬห์ ลีลาพฤทธิ์ (2521 : 24) ให้ความหมายของสื่อการสอนดังนี้ สื่อการสอนหมายถึง วัสดุ (materials) และอุปกรณ์ (equipment) รวมกัน เช่น ภาพนิ่ง เป็นวัสดุประกอบด้วย ตำราเรียน फिल्मสตริป สไลด์ ภาพโปร่งใสข้ามศีรษะหรือภาพบนกระดานนิเทศ

ส่วนเครื่องฉายต่าง ๆ หรือตัวกระดานนิเทศเป็นอุปกรณ์ (equipment) ทั้งวัสดุและอุปกรณ์ รวมกันเป็นสื่อ (media)

ถวัลย์ มาศจรัส (2529 : 14) ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางในการถ่ายทอด ความรู้ อารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจ ประสบการณ์หลากหลาย เจตคติ ค่านิยม รวมไปถึงทักษะในด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้สื่อการสอนจึงครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย คือวัสดุสิ้นเปลืองทั้งหลาย อุปกรณ์เครื่องมือที่คงทนถาวร วิธีการรวบรวมกิจกรรม ทั้งหมดในกระบวนการเรียนรู้ เช่น ละคร บทบาทสมมติ เกม การทดลองต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ถือเป็น สื่อการสอนทั้งสิ้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 17) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สื่อ การเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่จะเอื้อต่อการศึกษาลำเรียนของนักเรียน คือช่วยให้เกิดความรู้ ทักษะ ทศนคติ และกิจนิสัยที่พึงประสงค์ อาจจะเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลาย ๆ สิ่งในต่อไปนี้

1. หนังสือเรียนประจำวิชา
2. หนังสืออ่านประกอบ
3. หนังสืออ้างอิง
4. อุปกรณ์ประกอบการเรียน
5. วัสดุฝึก
6. คู่มือการสอนหรือคู่มือครู

ฉะนั้น สื่อการเรียนการสอนจึงหมายถึง วัสดุและอุปกรณ์การเรียนการสอน รวมทั้ง หนังสือและคู่มือที่นำมาประกอบการเรียนการสอน อาจรวมถึงวิธีการหรือบุคคลรวมอยู่ด้วย

ประเภทของสื่อการสอน ดีคิฟเฟอร์ (DeKieffer 1965 : 117) ได้แบ่งสื่อ การเรียนสอนออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. วัสดุที่ไม่ต้องฉาย ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ กราฟ ของจริง ของตัวอย่าง หุ่น-จำลอง แผนที่ กระดานสาธิต ลูกโลก กระดานคำ ซอส์คั กระดานนิเทศ กระดานแม่เหล็ก และสิ่งที่คล้ายกับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทัศนศึกษา การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น

2. วัสดุฉายและเครื่องฉาย ได้แก่ สไลด์ फिल्मสตริป ภาพโปร่งใส ภาพที่บ
ภาพยนตร์ และเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ เป็นต้น
3. โสตวัสดุและเครื่องมือ ได้แก่ แผ่นเสียง เครื่องเล่นจานเสียง เทป เครื่อง
บันทึกเสียง วิทยุ เป็นต้น

การเลือกสื่อการเรียนการสอน วิททิชและชุลเลอร์ (Wittich and Shuller
1962 : 483) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ที่ครูเลือกใช้สื่อการเรียน ดังนี้

1. สื่อการเรียนนั้นเหมาะสมต่อระดับชั้นเรียน
2. สื่อการเรียนนั้นให้ความรู้ที่แน่นอนและถูกต้อง
3. พิจารณาปัจจัยเกี่ยวกับเสียง การสื่อความหมาย สี และปัจจัยที่เกี่ยวกับการเห็น
และการได้ยิน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2521 : 8) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการเลือก
สื่อการเรียนดังนี้

1. คำนึงถึงสื่อการเรียนที่นำไปใช้นั้น ให้ข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง
2. คำนึงถึงคุณค่าในการเรียนรู้
3. เหมาะสมกับสติปัญญา อายุ และประสบการณ์ของผู้เรียน
4. ตระหนักถึงผู้ใช้อยู่เสมอ
5. ศึกษาคู่มือประกอบก่อนทำการสอน
6. สื่อการเรียนนั้นช่วยสร้างปัญหา หรือแก้ปัญห
7. สื่อการเรียนที่นำมาใช้ส่งเสริมให้เกิดความคิด วิพากษ์วิจารณ์และก่อให้เกิด
กิจกรรมร่วมกันในการเรียนการสอน
8. รู้วิธีการเก็บรักษาสื่อต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดีและใช้ได้ยาวนานที่สุด

วิจิตร ศรีส้าน (2516 : 99 - 101) ได้กล่าวถึงเทคนิควิทยาทางการศึกษา
เพื่อช่วยแก้ปัญหาทั้งด้านการขยายปริมาณ และปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ซึ่งครอบคลุม
3 เรื่อง คือ

1. เครื่องมือ อุปกรณ์ใหม่ ๆ hardware ซึ่งนำมาใช้ในการเรียนการสอน

ที่รู้จักกันในนามสื่อทัศนูปกรณ์ เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง วิทยุโทรทัศน์ เดิมผลิตขึ้นเพื่อสื่อมวลชนและบันเทิงธุรกิจต่อมา นักการศึกษาเห็นว่า สามารถผ่อนแรงและเสริมการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี จึงนำมาเป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอน

2. การผลิตวัสดุการสอนแนวใหม่ instructional materials เป็นเรื่องของ software ซึ่งรู้จักกันอย่างกว้างขวาง รวมทั้งวัสดุการสอน การผลิตตำรา แบบเรียน เอกสาร หลักสูตรต่าง ๆ ฯลฯ

3. การใช้เทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ innovation นอกจากสื่อทัศนูปกรณ์ใหม่ ๆ ชุดวัสดุการสอน เทคนิควิทยาทางการศึกษา ยังรวมถึงการค้นคิดวิธีการใหม่ ๆ ในการเรียนการสอนด้วย เช่น การเรียนไม่แบ่งระดับ (non-graded plan) การสอนเป็นคณะ (team teaching) การจัดการเรียนแบบยืดหยุ่น (flexible or modular scheduling)

6. การจัดการเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 37 - 38) ได้เสนอการจัดการเรียนไว้ดังนี้คือ ผู้จัดการเรียนจะต้องเข้าใจสภาพของรายวิชาต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับจำนวนคาบ จำนวนผู้เข้าเรียน และอุปกรณ์ในการเรียนการสอน จึงจำเป็นต้องให้ครูผู้สอนประจำวิชาได้เข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้

การจัดเวลาเรียน ในปีการศึกษาหนึ่ง ๆ ตามเกณฑ์การใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดว่า ให้แบ่งภาคเรียนออกเป็น 2 ภาคเรียน ภาคเรียนละ 20 สัปดาห์ โรงเรียนจะต้องเปิดเรียนสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 5 วัน วันละ 7 คาบ คาบละ 50 นาที รวมอย่างน้อย 35 คาบ โดยจัดให้เรียนตามหลักสูตรอย่างน้อยสัปดาห์ละ 32 คาบ ส่วนอีก 3 คาบ ให้ใช้ในการแนะแนว กิจกรรม และซ่อมเสริม หรือให้นักเรียนเรียนซ้ำรายวิชาที่ไม่ผ่าน และให้มีการสรุปผลการเรียนและ/หรือทดสอบประจำภาคในสัปดาห์สุดท้ายของภาคเรียน และโรงเรียนอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีกตามที่เห็นสมควร (กระทรวงศึกษาธิการ 2520 : 4)

7. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร

การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง คณะกรรมการการศึกษาและประชาชน เป็นสิ่งที่จะละเลยไม่ได้ เป็นการเผยแพร่ว่าการใช้หลักสูตรใหม่นั้น ลูกหลานของเขา

จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เกี่ยวกับการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม และความสามารถในการแก้ปัญหา นอกจากนี้การใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องช่วยในการประชาสัมพันธ์หลักสูตร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ สื่อมวลชนต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยในการประชาสัมพันธ์หลักสูตรได้มาก แต่การประชาสัมพันธ์นี้ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดก็ตาม ควรได้รับการกลั่นกรองเป็นอย่างดี เพื่อที่จะทำให้ผู้รับเกิดความสนใจและติดตามความก้าวหน้าของการพัฒนาหลักสูตรอยู่เสมอ (บุญมี เณรยอก 2527 : 2)

แนวการปฏิบัติในการประชาสัมพันธ์หลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 105 - 106) ได้เสนอไว้ดังนี้

1. จัดทำเครื่องมือและอุปกรณ์ในการประชาสัมพันธ์หลักสูตร เช่น บ้ายนิเทศ โปสเตอร์ แผ่นปลิว เอกสารแผ่นพับ ภาพนิ่ง ฯลฯ
2. จัดคณะครูอาจารย์ ประกอบด้วย ฝ่ายแนะแนว ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายวัดผล และ ฝ่ายการงานและอาชีพ เป็นวิทยากรออกไปแนะแนวตามโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ใกล้เคียง
3. เชิญผู้แทนหรือครูประจำชั้น ป.6 ของโรงเรียนประถมศึกษามารับฟังการชี้แจง ในกรณีที่ไม่สามารถออกไปแนะแนวตามโรงเรียนประถมศึกษาต่าง ๆ ได้
4. เผยแพร่เอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักสูตร หรือโปรแกรมที่เปิดสอนและ ระเบียบการรับสมัคร
5. ติดต่อขอความร่วมมือสื่อมวลชนในท้องถิ่น เพื่อเผยแพร่ข่าวการรับสมัครนักเรียน

ม.1

ในกระบวนการใช้หลักสูตร จะได้รับผลสำเร็จหรือไม่ ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สิ่งแวดล้อม และความต้องการของท้องถิ่น

การจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่สำคัญในการทำให้หลักสูตรสัมฤทธิ์ผล ครูผู้ซึ่งเป็นผู้จัดการเรียนการสอน จึงมีบทบาทสำคัญในการเลือกวิธีสอน กิจกรรม อุปกรณ์ และวิธีการประเมินให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร เช่น การจัดให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง อาจทำได้ด้วยวิธีต่าง ๆ คือ การอ่าน การดู การเขียน การสัมภาษณ์ การอภิปรายโต้เถียง การทดลอง การวาดภาพ การถ่ายรูป การเก็บ

สะสมสิ่งของต่าง ๆ การรายงาน การสาธิต หรือการทำงานเพื่อหาประสบการณ์ และการลงมือปฏิบัติจริง ในการศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง อาจทำได้ทั้งในและนอกโรงเรียน หรือในเวลาเรียน และนอกเวลาเรียน หรือเป็นกลุ่มและเป็นรายบุคคล กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 127) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. การจัดหาสื่อการเรียน
2. การจัดแหล่งวิชาการต่าง ๆ
3. การสอนให้นักเรียนรู้จักวิธีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
4. ศึกษาตัวอย่างการสอนของวิชาต่าง ๆ

1. การจัดสอนซ่อมเสริม

การจัดสอนซ่อมเสริม กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 92 - 95) ได้ให้แนวทางในการสอนซ่อมเสริมไว้ดังนี้

1. สอนซ่อมเสริมก่อนการเรียนการสอน
2. สอนซ่อมเสริมขณะที่ทำการสอน
3. สอนซ่อมเสริมรายวิชาเพื่อสอบแก้ตัว
4. สอนเสริมสำหรับนักเรียนที่เรียนเร็วกว่าคนอื่น

ในการดำเนินการสอนซ่อมเสริม ผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง ได้แก่ ครูผู้สอน หัวหน้าหมวดวิชา ครูแนะแนว ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายวัดผล เพื่อนนักเรียนด้วยกัน นักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่า วิทยากรประจำถิ่น วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ

2. การนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยประกอบการเรียนการสอน

โรงเรียนสามารถใช้ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 150) ได้เสนอไว้ 2 แนวทาง คือ

2.1 การนำทรัพยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียนในรูปของวิทยากรประจำวิชา หรือวัสดุ อุปกรณ์ในการฝึกปฏิบัติ

2.2 การนำหรือการจัดนักเรียนออกไปรับการเรียนรู้จากทรัพยากรนอกโรงเรียน ในรูปของการจัดให้นักเรียนปฏิบัติงาน โครงการเรียนที่บ้าน หรือจัดให้นักเรียนไปรับการเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติจากสถานฝึกงานอาชีพ อาจเป็นแหล่งวิทยากรทางอาชีพของรัฐและ

เอกชน สถานประกอบการของรัฐและเอกชน รวมทั้งสถานประกอบอาชีพอิสระของเอกชนในท้องถิ่น
นั้น ๆ ด้วย

3. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตร ญู แสงศักดิ์ (2513 : 3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่นักเรียนจัดขึ้นนอกเวลาเรียนตามปกติ เพื่อให้
นักเรียนได้รับความรู้ต่าง ๆ ที่สืบเนื่องกับหลักสูตรและไม่สืบเนื่อง แต่โรงเรียนมีจุดมุ่งหมายใน
การจัดทำเพื่อให้เกิดพัฒนาการในเด็ก โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา

ลักษณะของกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จัดขึ้นจะต้องเป็นไปตามแนวนโยบายของ
รัฐบาลที่ต้อการจะปลูกฝังเยาวชนของชาติ ให้มีคุณภาพมีระเบียบวินัย และสอดคล้องกับจุดประสงค์
ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรคือ เพื่อช่วยให้นักเรียนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ช่วยให้การบรรลุวัตถุประสงค์ทาง
การศึกษาอย่างแท้จริง การจัดกิจกรรมให้สัมพันธ์กับวิชาที่เรียนในหลักสูตร เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้
ในหลักสูตรให้ได้ผลดียิ่งขึ้น มีความรู้ความสามารถ และความชำนาญเพิ่มเติมมากขึ้น ในเวลาที่เรียน
ในหลักสูตร เพราะได้ฝึกฝนหาความรู้เพิ่มเติม แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น อันเป็นวิธีการ
ปรับปรุงการศึกษาเล่าเรียนให้ดีขึ้นด้วย

4. การนิเทศและติดตามผลการเรียนนอกโรงเรียน

การนิเทศและติดตามผลการเรียนนอกโรงเรียน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษา-
ธิการ (2522 : 87) ได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้ เมื่อจังหวัดหรือกรมเจ้าสังกัดแต่งตั้งคณะกรรมการ
เพื่อคัดเลือกหาแหล่งวิทยาการ และสถานประกอบการ ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ในระเบียบ เช่น
ควรเป็นสถานฝึกงานอาชีพที่อยู่ในท้องถิ่น และตั้งอยู่ไม่ไกลจากโรงเรียนจนเกินไป เป็นต้น แล้ว
จัดทำทะเบียนรายชื่อให้โรงเรียนทราบ เมื่อโรงเรียนส่งเด็กไปฝึกงานโรงเรียนก็ต้องส่งครู
อาจารย์ออกไปเยี่ยมเยียนและดูแลนักเรียนยังแหล่งวิทยาการและสถานประกอบการนั้น ๆ สำหรับ
นักเรียนที่เลือกฝึกงานที่บ้านของตนเอง เนื่องจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองประกอบอาชีพอยู่แล้ว ครูก็
ต้องไปนิเทศให้ความรู้กับเด็ก และทำความเข้าใจในรายละเอียดกับผู้ปกครองด้วย

ฉะนั้น การเรียนวิชาอาชีพในแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถาน
ประกอบอาชีพอิสระ จะช่วยเสริมประสบการณ์ของเด็กให้ประกอบอาชีพได้จริง และจะเป็นการ

พัฒนาอาชีพของท้องถิ่นไปด้วย

แนวทางการดำเนินงานพัฒนาการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมสามัญ-
ศึกษา พจนอม แก้วกำเนิด (2530 : 2 - 3) ได้เสนอไว้ดังนี้

1. สร้างจิตสำนึกในงานอาชีพด้วยการพึ่งตนเอง สอนให้รู้จักคิด ปฏิบัติ และให้เห็นแบบอย่าง
2. การเร่งรัดพัฒนาสร้างความรู้พื้นฐานและความรู้ความเข้าใจในสภาพ เศรษฐกิจ และสังคมปัจจุบัน โดยการบูรณาการสภาพ เศรษฐกิจและสังคมกับวิชาที่สอน
3. การแสวงหาสู่ทางการประกอบอาชีพ และความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ ในด้านการจัดการ
4. การสร้างทักษะและความสามารถ ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพที่สมบูรณ์ แบบ เช่น การจัดหลักสูตรวิชาอาชีพในรูปแบบ ชุดวิชาอาชีพ การขาย การมีรายได้ระหว่างเรียน เป็นต้น

5. การฝึกฝนเพิ่มเติม เพื่อการประกอบอาชีพที่มีประสิทธิภาพ

5. การประเมินผลการเรียน

การประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 112) ได้ระบุไว้ดังนี้คือ การประเมินผลการเรียน มี 2 ประเภท

1. การประเมินผลการเรียนเพื่อปรับปรุงการเรียน ประกอบด้วย
 - 1.1 ประเมินผลการเรียนก่อนสอน
 - 1.2 ประเมินผลการเรียนระหว่างสอน
 - 1.3 ประเมินผลการเรียนเมื่อสิ้นภาคเรียน
2. การประเมินผลการเรียนเพื่อตัดสินผลการเรียน ประกอบด้วย
 - 2.1 การประเมินผลการเรียนระหว่างภาคเรียน
 - 2.2 การประเมินผลการเรียนปลายภาคเรียน

6. การควบคุมและการประเมินผลการเรียนนอกโรงเรียน

การควบคุมและการประเมินผลการเรียนนอกโรงเรียน กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 89 - 90) ได้ระบุไว้ว่า ในการควบคุมและการประเมินผล

แหล่งวิทยาการ

1. ให้แหล่งวิทยาการเป็นผู้ประเมินผลการศึกษาและฝึกงานอาชีพ แล้วรายงานผลการฝึกงานให้โรงเรียนทราบ

2. ให้โรงเรียนกำหนดครูอาจารย์ผู้ประสานงาน

สถานประกอบการ

1. ให้โรงเรียนกำหนดครูอาจารย์ ผู้ควบคุมการศึกษาและฝึกงานอาชีพของนักเรียน โดยครู อาจารย์ ผู้ปกครองจะต้องไปตรวจเยี่ยมอย่างสม่ำเสมอ

2. ให้โรงเรียนจัดให้มีสมุดบันทึก การปฏิบัติงานประจำตัวนักเรียน เพื่อแสดงผลการศึกษาและการฝึกงานอาชีพของนักเรียน

3. ขอความร่วมมือให้ผู้ทำหน้าที่ฝึกงานอาชีพให้แก่ นักเรียน บันทึกเวลา และผลการฝึกงานอาชีพของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

4. ประเมินผลร่วมกันระหว่างผู้ทำหน้าที่ฝึกงานอาชีพให้แก่ นักเรียน ครู อาจารย์ ผู้ควบคุม การฝึกงาน

สถานประกอบอาชีพอิสระ (ส่วนใหญ่คือ อาชีพของบิดา มารดาหรือผู้ปกครอง)

1. ให้โรงเรียนจัดสอนความรู้ภาคทฤษฎี และกำหนดครู อาจารย์นิเทศการฝึกงานอาชีพของโรงเรียน ซึ่งจะต้องไปตรวจเยี่ยมนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

2. จัดให้มีสมุดบันทึกการปฏิบัติงานประจำตัวนักเรียน เพื่อแสดงผลการฝึกงานอาชีพของนักเรียน

3. ขอความร่วมมือให้เจ้าของสถานประกอบอาชีพอิสระร่วมมือในการบันทึกเวลาและผลการฝึกงานอาชีพของนักเรียน

4. การประเมินผลการฝึกงานอาชีพ เป็นหน้าที่ครู อาจารย์ ผู้นิเทศ

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้หลักสูตร

รูปแบบสำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้หลักสูตร แม็กนีย์ล (John D. McNeil 1981 : 138 - 143) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. รูปแบบการวิจัยและพัฒนา
2. รูปแบบการพัฒนาแบบผสมผสาน
3. รูปแบบการใช้ตัวกลางสำหรับการเปลี่ยนแปลง
4. การเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีรูปแบบ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2520 : 1 - 3) ได้กำหนดหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 โดยมีหลักการที่สำคัญคือ เป็นหลักสูตรที่ให้การศึกษารอบด้าน เป็นพื้นฐานสำหรับประกอบอาชีพ และการศึกษาค้นคว้า นอกจากนี้ยังมุ่งพัฒนาบุคลิกภาพ และเปิดโอกาสให้เรียนตามความสนใจและความถนัด ให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพ ตามที่กล่าวมาแล้ว หลักสูตรยังสนองความต้องการของท้องถิ่นด้านอาชีพและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาจากแหล่งวิทยาการและสถานประกอบการต่าง ๆ

หลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือให้ผู้เรียนค้นพบและพัฒนาความสามารถ รู้จักใช้สติปัญญาในการคิดค้น วิเคราะห์อย่างมีหลักการ มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ มีความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานเพียงพอแก่การดำรงชีวิตและการศึกษาเพิ่มเติม มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ รักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน ภูมิใจในความเป็นไทย มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เลื่อมใสในการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักสิทธิและหน้าที่ ทำงานร่วมกับคนอื่นและอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข

โครงสร้างของหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แบ่งออกเป็น 5 กลุ่มวิชา คือ กลุ่มวิชาภาษา กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์-วิทยาศาสตร์ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา กลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพ และกลุ่มการงานและอาชีพ โดยกำหนดวิชาบังคับ 72 หน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วยวิชาภาษาไทย

วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา พลานามัย ศิลปศึกษา การงาน และกิจกรรม ส่วนวิชา
เลือกกำหนดให้เลือกเรียน 24 หน่วยการเรียนรู้ อาจจะไม่เลือกเรียนวิชาเดียวหรือหลายวิชา ทั้ง
วิชาสามัญหรือวิชาอาชีพ ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียน

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2528 : 47 - 55) ได้วิเคราะห์จุดหมาย หลักการ
และโครงสร้างของหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ไว้ดังนี้

หลักการของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 มีปัญหา 2 จุด คือ

1. ปัญหาการทำความเข้าใจที่เกิดจากหลักการในบางส่วนที่ว่าเป็นหลักสูตรที่
โรงเรียนสามารถจัดโปรแกรมเรียนให้จบในตัวเองได้ หรือเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาคือ ในจุดนี้
ผู้รับผิดชอบในการใช้หลักสูตร จึงมักตีความว่าเป็นหลักสูตรที่จบในตัว แล้วออกประกอบอาชีพได้
แต่ความเป็นจริงนักเรียนส่วนใหญ่เลือกเรียนโปรแกรมที่เตรียมตัวเพื่อศึกษาคือในมหาวิทยาลัย จึง
ทำให้ผู้รับผิดชอบผิดพลาดทำให้เกิดคิดว่าหลักสูตรล้มเหลว แต่ความจริงหลักสูตรไม่ได้ล้มเหลวเพราะ
ในหลักการมีข้อความอีกส่วนหนึ่งคือ เป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาคือ ปัญหาจึงเกิดจากความคาดหวัง
ที่สูงเกินไปของผู้ใช้หลักสูตร

2. การตีความและความคาดหวังของผู้ใช้หลักสูตร จากหลักการที่ว่าเป็นหลักสูตร
ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการและสถานประกอบการต่าง ๆ
ความหมายคือหลักสูตรมีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนการสอนให้คล่องตัวมากขึ้น ความล้มเหลว
หรือความสำเร็จ ไม่ได้อยู่ที่จำนวนหรือปริมาณของการใช้แหล่งความรู้ดังกล่าว แต่อยู่ที่เปิดโอกาส
ให้โรงเรียนทำได้ ถ้าพร้อมจะทำ

จุดหมายของหลักสูตรทั้ง 10 ข้อ มีความสมบูรณ์และครอบคลุมสาระ ซึ่งต้องการได้
ทั้งหมด ถึงแม้จะมีการกำหนดจุดหมายหลักกันอยู่บ้างระหว่างข้อ หรือไม่มีระบบที่ดีพอ

โครงสร้างของหลักสูตร เป็นลักษณะแบบจัดตารางสอนไม่ได้แสดงออกปรัชญาและ
ความเชื่อของผู้พัฒนาหลักสูตร จึงไม่สามารถทราบได้ว่าจะเลือกอะไรอย่างไร จึงจะสนอง
ความต้องการของผู้เรียน ไม่มีระบบ และไม่มีที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน
นอกจากนี้ยังไม่ได้วิเคราะห์โครงสร้างว่าสอดคล้องกับจุดหมายหรือไม่

แนวทางการดำเนินงานการใช้หลักสูตรแบบกึ่งระบบโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาจัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการเข้าศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีจำนวนเพียงร้อยละ 41 เป็นนักเรียนในเขตชนบท ร้อยละ 10 สาเหตุสำคัญคือพ่อแม่หรือผู้ปกครองเข้าใจว่า การเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา เป็นการเสียหายทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เนื่องจากนักเรียนจะไม่ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครองทำงาน และละทิ้งถิ่นฐานเข้าไปอยู่ในเมือง กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นเกี่ยวกับความเสมอภาคทางการศึกษา ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) ได้จัดทำโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาเสนอต่อรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคณะรัฐมนตรีตามลำดับ จากการประชุมปรึกษาของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2530 ลงมติเห็นชอบในหลักการตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ (กรมสามัญศึกษา 2531 : 102 - 120)

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ เพื่อให้ นักเรียนที่จบชั้นประถมปีที่ 6 โดยเฉพาะ เขตชนบทยากจนได้ เข้าศึกษาต่อชั้น ม.1 สูงขึ้นเป็นร้อยละ 30 ลดค่าใช้จ่าย ผู้ปกครองให้นักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้าน มีอาชีพตามแนวทางประกอบอาชีพของผู้ปกครอง หรืออาชีพที่มีในท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ช่วยเหลืองานบ้านและประกอบอาชีพของผู้ปกครอง โดยจัดเวลาเรียนและแผนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

ในการดำเนินงานตามโครงการ ได้กำหนดให้มีการประสานงานกับบุคลากรหลักของกระทรวงศึกษาธิการ หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยการบริหารหลักสูตรเป็น 2 รูปแบบ คือ แบบปกติที่ใช้ในโรงเรียนทั่วไปและแบบกึ่งระบบโรงเรียน ซึ่งให้จัดสอนวิชาสามัญเต็มตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เพียงครึ่งวัน ส่วนเวลาที่เหลือในช่วงบ่ายให้เรียนวิชาอาชีพหรือฝึกงาน หรือช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพ และอาจจัดเวลาเรียนให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการและฤดูกาลในการประกอบอาชีพของบิดา มารดา ผู้ปกครอง ในการศึกษาวิชาอาชีพเน้นอาชีพตามแนวทางประกอบอาชีพของผู้ปกครอง อาชีพที่มีทรัพยากรและวิทยาการในท้องถิ่น และ

อาชีพที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังต้องขอความร่วมมือกับ โรงเรียนประถมศึกษา ในการใช้สถานที่และบุคลากร เพื่อให้การดำเนินงานได้รับผลดี จึงได้มีมาตรการโครงการ โรงเรียนพี่โรงเรียนน้องเข้ามาเสริม (กระทรวงศึกษาธิการ 2530 : 5 - 7)

วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน คือ เปิดโอกาสให้นักเรียนที่จบชั้น ป.6 ได้เข้าศึกษาต่อในชั้น ม.1 โดยไม่ต้องมาเรียนทุกวันตามความต้องการของผู้ปกครอง นักเรียนจะได้มีเวลาช่วยทำงานบ้านและประกอบอาชีพช่วยผู้ปกครอง เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว นอกจากนี้ในการเรียนยังได้ส่งเสริมให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน โดยเฉพาะวิชาอาชีพท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนให้สูงขึ้น เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนรักและผูกพันกับท้องถิ่น สามารถดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีความสุข (พะยอม แก้วกำเนิด 2531 : 3)

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษา ได้กำหนดมาตรการในการดำเนินงานในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานโครงการ การลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง การส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองและครอบครัว การส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอน และการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน (กรมสามัญศึกษา 2531 : 34)

จากปัญหาที่นักเรียนจบ ป.6 ไม่เรียนต่อ ม.1 เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เช่น ความยากจน การคมนาคมไม่สะดวก พ่อแม่ผู้ปกครองต้องการใช้แรงงาน การศึกษายังไม่สามารถสนองความต้องการของผู้ปกครอง แม้จะใช้มาตรการช่วยเหลือต่าง ๆ เช่น ไม่เก็บค่าเล่าเรียน จัดหนังสือให้ยืมเรียน จัดบ้านพักให้ จัดหน่วยเรียนใกล้บ้าน จัดสอนวิชาอาชีพที่มีในท้องถิ่น และให้สามารถช่วยตัวเองได้ในปัจจุบัน 4 แต่ผู้ปกครองก็ยังไม่ประสงค์จะให้เด็กเรียนต่อ ฉะนั้น การเสนอให้เรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียน จึงเป็นอีกมาตรการหนึ่ง เพื่อส่งเสริมการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีรายละเอียดของการดำเนินการดังนี้

หลักการและวิธีการในการจัดการศึกษาแบบกึ่งระบบโรงเรียน โดยการผ่อนผันการมาเรียนของนักเรียนที่โรงเรียน ไม่ต้องมาเรียนครบตามเวลาที่หลักสูตรกำหนด และเวลาที่ขาดไปจัดให้มีการเรียนทดแทนในรูปแบบต่าง ๆ การจัดเวลาเรียนในลักษณะต่าง ๆ การสอนซ่อมเสริม หลักสูตร และการจัดแผนการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน การปรับวิธีการเรียนการสอน การจัดหาการสร้างสื่อและอุปกรณ์การสอน การจัดกิจกรรมเสริมและกิจกรรม

การศึกษา การกำหนดระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ การประสานงานกับบุคลากรและหน่วยงานภายนอก การนิเทศและติดตามงาน การวัดและประเมินผล การรายงานผล และการประชาสัมพันธ์

ขั้นตอนการดำเนินงานในการจัดการศึกษาแบบกึ่งระบบโรงเรียนได้กำหนดไว้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นการเตรียมเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ หลักสูตรและแผนการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน วิธีการเรียนการสอน จัดทำระเบียบปฏิบัติ การประสานงาน การนิเทศติดตามผล และการวัดและประเมินผล

ขั้นการดำเนินงานเกี่ยวกับการรับนักเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งในและนอกโรงเรียน การจัดกิจกรรมเสริม และกิจกรรมการศึกษา การประสานงานกับบุคลากรและหน่วยงานภายนอก การนิเทศติดตามงาน การประชุมสัมมนา ฝึกอบรม เพื่อพัฒนางานและเยี่ยมชมผลงาน

ขั้นการประเมินผลงาน รายงาน และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการประเมินผลงาน การจัดทำรายงาน การศึกษาค้นคว้าวิจัยงาน และการประชาสัมพันธ์ (พะยอม แก้วกำเนิด 2531 : 1 - 9)

กรมสามัญศึกษาร่วมกับองค์การยูเนสโก (UNESCO) ติดตามและประเมินผล การจัดการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน ระหว่างวันที่ 5 - 17 มิถุนายน 2531 โดยคัดเลือกโรงเรียนแม่แบบในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 20 โรงเรียน ผลปรากฏว่า โรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียนมี 17 โรงเรียน ส่วนอีก 3 โรงเรียน ยังไม่พร้อมที่จะดำเนินการ นักเรียนที่เรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียนมีจำนวนทั้งสิ้น 1,126 คน ส่วนใหญ่ร้อยละ 92.66 ต้องช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครองทำงานบ้าน ทำนา ทำสวน ทำไร่ ตลอดจนได้จัดให้นักเรียนได้เรียนนอกโรงเรียนตามสถานที่ต่าง ๆ ที่โรงเรียนกำหนด แต่ต้องมารับคำแนะนำและฝึกปฏิบัติเพิ่มเติมจากครูที่โรงเรียน สัปดาห์ละ 1 วัน คิดเป็นร้อยละ 44.44 โรงเรียนได้จัดวันเวลาเรียนหลายรูปแบบคือ ให้นักเรียนมาเรียนที่โรงเรียนสัปดาห์ละ 1 วัน ร้อยละ 16.67 ให้หยุดเรียนตามฤดูกาลเพาะปลูกและเก็บเกี่ยว ร้อยละ 16.67 ใช้รูปแบบอื่น ๆ รวมกันแล้วประมาณ ร้อยละ 16.66 ให้เรียนในโรงเรียนทุก ๆ ครั้งวันภาคเช้าหรือภาคบ่าย ร้อยละ 5.56 การเรียนทดแทนโรงเรียนได้ใช้สื่อสำเร็จรูป ร้อยละ 77.78 รองลงมา

คือ โครงการหารายได้ระหว่างเรียน และกิจกรรมอื่น ๆ อีก ชนิดผสมผสานกัน ร้อยละ 33.33 สำหรับความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน นักเรียนเห็นด้วย ร้อยละ 100.00 เพราะทำให้มีโอกาสได้เรียนต่อ ร้อยละ 66.67 ได้ช่วยงานบ้านและช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ ร้อยละ 77.78 ได้ฝึกปฏิบัติวิชาอาชีพ สามารถมีรายได้ระหว่างเรียน ร้อยละ 16.67 ความเห็นของพ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียน ร้อยละ 100.00 เห็นด้วย เพราะทำให้มีโอกาสได้เรียนต่อ ร้อยละ 66.67 ช่วยงานบ้านและช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ ร้อยละ 61.11 ลูกหลานของตนสามารถมีรายได้ระหว่างเรียน ร้อยละ 16.67 ได้ฝึกปฏิบัติวิชาชีพท้องถิ่น ร้อยละ 11.76 ประหยัดค่าใช้จ่ายในด้านเครื่องแต่งกาย ค่าอาหาร ค่าพาหนะเดินทางไป-กลับไม่ต้องเดินทางไกลเพราะได้เรียนตามศูนย์วิชาการที่โรงเรียนจัดขึ้น ร้อยละ 5.88 ครูอาจารย์ผู้ทำการสอน เห็นด้วย ร้อยละ 64.70 เพราะทำให้นักเรียนมีโอกาสได้เรียนต่อ ร้อยละ 66.67 ได้ช่วยงานบ้านและช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ ร้อยละ 50.00 นักเรียนสามารถมีรายได้ระหว่างเรียน ร้อยละ 16.67 อีกส่วนหนึ่ง ร้อยละ 35.30 ไม่เห็นด้วยกับการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน เพราะโรงเรียนยังไม่พร้อมหลาย ๆ ด้าน ทั้งยังเป็นการเพิ่มภาระให้แก่ครูอีกด้วย ร้อยละ 5.58 และเกรงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มนี้จะอยู่ในเกณฑ์ต่ำร้อยละ 5.58 ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียนเห็นด้วย ร้อยละ 94.12 เพราะทำให้นักเรียนมีโอกาสได้เรียนต่อ ร้อยละ 66.67 ได้ช่วยงานบ้านและช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ ร้อยละ 55.56 ได้ฝึกอาชีพและสามารถมีรายได้ระหว่างเรียน ร้อยละ 16.67 อีกส่วนหนึ่ง ร้อยละ 5.88 ไม่เห็นด้วยกับการจัดการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน เพราะเป็นการเพิ่มภาระและสร้างความยุ่งยากให้แก่ครู อาจารย์ของโรงเรียน (กรมสามัญศึกษา, หน่วยงานพิเศษ 2531 : 5 - 7)

สาเหตุของการลาออกกลางคันของนักเรียนโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาจากการสัมมนาการดำเนินงาน ปี 2531 ของศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา และผู้บริหารโรงเรียน มีสาเหตุสำคัญดังนี้

ระดั้มกรม กองการมัธยมศึกษาจัดงบประมาณทดแทนเงินบำรุงการศึกษา หนังสือพิมพ์เรียน ที่พักนักเรียนล่าช้า กองวางแผน ประสานงาน ประเมินติดตามและสนับสนุนไม่ทันเวลา ศึกษานิเทศก์ส่วนกลาง และศึกษานิเทศก์เขตการศึกษาไม่ประสานการนิเทศ อบรม ผลลัพธ์ และวิจัย คณะทำงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษายังประสานงานได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร

โรงเรียน ผู้บริหารบริหารงานไม่ได้ตามมาตรการและเกณฑ์ ครูไม่เปลี่ยนแปลง การเรียนการสอนให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน และขาดความเข้าใจในการบริหาร หลักสูตรอย่างแท้จริง

ผู้ปกครอง ไม่เห็นประโยชน์ของการศึกษาต่อ เรียนแล้วไม่มีงานทำ ไม่แตกต่าง กับคนที่ไม่ได้เรียน ไม่มีความศรัทธาในตัวผู้บริหารและครูในโรงเรียน มีความจำเป็นในการใช้ แรงงานของลูกหลานและช่วยประกอบอาชีพ และระยะทางจากบ้านไปโรงเรียนห่างไกล ผู้ปกครอง เป็นห่วงในสวัสดิภาพของนักเรียน

นักเรียน ไม่มีเป้าหมายในการเรียนต่อ มาเรียนในลักษณะตามเพื่อน ขาดอุปกรณ์ การเรียน ขาดเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เกิดความรู้สึกน้อยใจ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อครู ไม่ชอบวิชาที่ ครูสอน เรียนไม่ทันเพื่อน มีเวลาจำกัด

แนวทางแก้ไขปัญหา

1. ให้กรมต้นสังกัดกำหนดมาตรการให้ชัดเจน
2. จัดสรรจำนวนครูในโครงการให้เป็นพิเศษ
3. จัดกิจกรรมร่วมระหว่างครูและประชาชน
4. ประสานงานกับผู้นำชุมชน
5. นิเทศติดตามและประเมินผลเป็นระยะ
6. ให้มีการยกย่องเชิดชูเกียรติ และส่งผลงานเข้าประกวด
7. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาอาชีพให้มีรายได้ระหว่างเรียน
8. ขอความช่วยเหลือกรรมการศึกษาโรงเรียนและบุคลากรในสภาตำบล ช่วย ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ตลอดจนการชักชวน ให้นักเรียนเข้าศึกษาต่อให้มากขึ้น (กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์ : 2531)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนกรัตน์ ชาญกว้าง (2523 : 137 - 138) วิจัยพบว่า ปัญหาการใช้หลักสูตร มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ปรากฏผลดังนี้

1. สภาพการใช้หลักสูตร ครูไม่เข้าใจหลักสูตร หลักสูตรไม่เหมาะสมกับโรงเรียนบางท้องถิ่น และการใช้หลักสูตรไม่ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้
2. ด้านหลักสูตรและเอกสารหลักสูตรมีไม่เพียงพอ เนื้อหาของหลักสูตรมากเกินไป ไม่เหมาะสมกับเวลาเรียน เนื้อหาหลักสูตรยากและซับซ้อน ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียนและเอกสารหลักสูตรผลต่อออกข้อ
3. ด้านบุคลากรมีไม่เพียงพอ การใช้บุคลากรไม่ตรงกับความถนัด และความสามารถ ขาดครูที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะวิชาอาชีพ
4. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ขาดอุปกรณ์ที่ช่วยเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เวลาเป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ตรงตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
5. ด้านสื่อการเรียนมีไม่เพียงพอและขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อการเรียน
6. ด้านการประเมินผล ครูไม่เข้าใจวิธีการประเมินผล นักเรียนไม่สนใจสอบแก้ตัว

วุฒิ จุลพรหม (2520 : 139) วิจัยพบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ปฏิบัติงานวิชาการน้อยทุกด้าน งานที่ปฏิบัติน้อยมาก ได้แก่ การนิเทศการศึกษา การใช้ทรัพยากร และแหล่งวิทยาการในท้องถิ่น รองลงมา ได้แก่ การวางแผนปรับปรุงงานวิชาการ ส่วนงานด้านหลักสูตรและเอกสารการใช้หลักสูตรการวัดและการประเมินผล วัสดุ อุปกรณ์ ห้องสมุด กระบวนการบริหารงานวิชาการ การแนะแนว กิจกรรมนักเรียน การกำหนดให้ครู อาจารย์ปฏิบัติงานวิชาการ ตารางสอนและวิธีสอน ก็มีการปฏิบัติน้อยเช่นกัน

สุวิทย์ ช่อตรง (2527 : 112 - 114) วิจัยพบว่า การเรียนการสอนวิชาอาชีพตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สื่อการเรียนการสอนวิชาอาชีพมีความเพียงพอในระดับน้อย

โสภณ โสมติ (2526 : 110 - 113) วิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 6 ส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการกิจกรรมการใช้หลักสูตรกลุ่มการทำงานและอาชีพ ตามข้อมูลที่พบคือ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอน ดำเนินการอยู่ในระดับมากในเรื่องการจัดแผนการเรียน การวางแผนการสอน เทคนิค

และวิธีสอน การวัดและประเมินผลการเรียน ส่วนการดำเนินการอยู่ในระดับน้อย คือ สื่อการเรียน สถานที่ และโรงเรียน

สงขม ลักษณะ (2523 : 22 - 26) วิจัยพบว่า โรงเรียนที่จัดให้นักเรียนไปฝึกงานอาชีพกับสถานฝึกอาชีพนอกโรงเรียน นักเรียนส่วนมาก ร้อยละ 54.52 ใช้วิธีฝึกอาชีพกับผู้ปกครองของนักเรียนเอง

อุษา เหมตะศิลา และคณะ (2524 : 15 - 21) วิจัยพบว่า หมวดวิชาอาชีพโรงเรียนส่วนใหญ่เปิดสอน คือ วิชาอาชีพหมวดเกษตรกรรม คหกรรม และช่างอุตสาหกรรมตามลำดับ ปัญหาในการสอนวิชาอาชีพ เรียงตามลำดับ คือ ขาดสถานที่ฝึกงาน ขาดวัสดุอุปกรณ์และขาดครูผู้สอนวิชาอาชีพ

กระทรวงศึกษาธิการ กรมสามัญศึกษา กองแผนงาน (2531 : 17 - 32) วิจัยพบว่า อัตราการเรียนต่อของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) ในปีการศึกษา 2530 ภาคเหนือมีอัตราการเรียนต่อมากที่สุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีอัตราการเรียนต่อดำที่ที่สุดคือภาคใต้ โรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาทั้งหมดจำนวน 235 โรงเรียน มีการจัดสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน มากที่สุดคือภาคใต้ รองลงมาคือภาคเหนือและน้อยที่สุดคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ